

ס"ו

(קרי: אס אס, S.S.; ראשי תיבות של Schutzstaffel, יחידת משמר). יחידת שומרי ראשו של היטלר משורות המפלגה הנאצית, ולימים – יחידת משמר העילית ה'טהורה ביותר מבחינה גזעית' ברייך השלישי ומכשיר הטרור העיקרי שלו ל'גרמניזציה' ולהרס. במרס 1923 גייס יוליוס שרק, ידידו האישי של היטלר ולימים נהגו, את משמר ראשו של המנהיג, מקרב אנשי הס"א. את הס"ס ייחד כובע שחור ועליו התנוסס הסמל של גולגולת המוות, ולימים יוחדו אנשיו גם במדיהם השחורים. בנובמבר 1923 השתתפו שני תריסרי שומרי ראש בפוטש הנפל שערך היטלר במינכן. הם הוצאו אל מחוץ לחוק, בדומה למפלגה הנאצית כולה ולכל גופיה. כאשר הותר שוב קיומה של המפלגה בסוף 1924, הקים היטלר מחדש את היחידה בפיקודו של שרק, וכן עוד כמה יחידות 'קומנדו' כאלה. שלא כס"א, שנטה לראות את עצמו כארגון המונים עצמאי למחצה, וכן צבאי למחצה, היו הס"ס ויחידות הקומנדו החדשות שלו יחידות עילית נבחרות, כפופות ישירות לסמכותו של היטלר. בנובמבר 1925 בא במקומו של שרק יוזף ברכטולד, חבר היחידה המקורית. הוא הבטיח להיטלר 'נאמנות עד מוות', ומאז היתה נאמנות כזאת לעקרון יסוד באידיאולוגיה של הס"ס. באותה עת השתייכו לס"ס כ-200 איש. בנובמבר 1926 הוקם הפיקוד העליון של הס"א (Oberste SA Fuehrung), ולמרות מחאותיו של ברכטולד השתלט הפיקוד על המטה הכללי של הס"ס. הדבר איים על המעמד המיוחד של הס"ס, שהיה בתחילת צעדיו. ואולם, התפיסה המקורית של משמר נאמן ומסור בכל ליבו ונפשו להיטלר אישית, והשולט במפלגה ובס"א, נשמרה בעינה בהנהגתו של ארהארד היידן, ראש הס"ס ממרס 1927. היידן הנהיג משמעת צבאית והדגיש את איסוף המידע על מתנגדים מדיניים, 'בונים חופשים', מנהיגים יהודים ואף אנשי הס"א עצמם. מגמה זו מוסדה כאשר מונה הינריך הימלר ב-6 בינואר 1929 ל'רייכספירר ס"ס' (RFSS–Reichsfuehrer SS, מפקד הס"ס בכל הרייך). בשנים 1929-1933 גדל הס"ס ובידיו הופקד בטחון מטה המפלגה והביטחון האישי של רוב מנהיגיה, בעיקר בעת הופעותיו הפומביות של היטלר. שירות חשאי בחיתוליו, ס"ד – שרות הבטחון של הס"ס, הוקם בראשותו של רינהרד הידריך וכן הוקמו המשרד האחראי ל'טוהר הגזע' של חברי הס"ס והמשרד הראשי לגזע ולהתישבות בפיקודו של ריכרד ולטר דרה. סגל הקצינים גויס בשלב הראשון והמכריע מקרב קבוצות אפוזיציה שונות, שהיו בעימות עם רפובליקת ויימאר ומוסדותיה מפאת נטיות ימניות או מחוסר הסתגלות בעת תהפוכות תרבותיות ומדיניות ומהומות חברתיות. סגל הקצינים כלל אצילים שהאצילו על הס"ס הדרת כבוד חברתית; אנשי פרייקור, חברים בארגונים פארה-צבאיים שצצו בעת המהומות שאחרי מלחמת העולם הראשונה; גנגסטרים פוליטיים שהיו מסוגלים למעשי אכזריות יוצאי-דופן,

אך היו בעלי יכולת ארגונית; טיפוסים שוליים, שהפנו עורף לחברה; אקדמאים צעירים ושאפתנים, בעיקר עורכי דין, שחשו כי עליהם לעקוף את החוק ולשנות את כללי המינהל המסורתיים, מש"קים לשעבר בצבע הקיסרי ומנהלנים מוצלחים יחסית, שיכולים היו להוציא לפועל בקפדנות פקודות של שאפתנים תאבי שלטון. הקבוצה היא של מנהלנים מוצלחים גדלה במיוחד אחרי עלות הנאצים לשלטון ב-1933, עזרה להימלר להקים את 'חוג ידידי הרייכספירר' (Freundeskreis des RFSS) מקרב תעשיינים ובנקאים, והיתה חוליית קשר עם השמרנים.

הימלר דרש משמעת מוחלטת הן מהקצינים והן מבעלי הדרגות האחרות, מתוך חיקוי, מלווה בשינויים הדרושים, של מיסדר הישועים. הוא חזר והדגיש נאמנות בלי סייג ל'אדון הנעלה' היטלר ולעצמו. מעולם לא מונה ראש מטה כללי לס"ס, המחלקות החשובות ביותר נשארו בפיקודו הישיר, וזמן רב התנוסס תוארו בכותרות כל המכתבים. הפיקוח הישיר שיקף גם את הפיררפרינציפ הנאצי, בשילוב ביורוקרטיזציה מקיפה.

אידיאולוגיה גזענית ומיתולוגיה היו ממוסדות בקרב הס"ס. קציני ס"ס ורעיותיהם היו חייבים להוכיח שהם 'טהורי גזע' משנת 1700, וחברות היתה מותנית בחזות 'ארית'. סמלים מסורתיים ומיתוסים קדם נוצריים שולבו בהילת אומץ לב כדי ליצור מיסטיקה של הס"ס. המיסטיקה השתקפה בשימוש במדים השחורים, בכובע שחור ובו סמל גולגולת המוות, ב'טבעת כבוד' שגולגולת המוות חרוטה עליה (גולגולת המוות היתה סמל צבאי נפוץ במלחמת העולם הראשונה) ובפגיון קצינים שעליו היתה חרוטה הסיסמה: 'נאמנות היא כבודי' (Meine Ehre heisst treu). לימים החלו בטקסים אליליים וכן בעלייה לרגל 'מקומות קדושים' טוטוניים. גם הארגון האזורי השתמש בתארים מסורתיים, וחולק לכיתות (Schar Trupp); למחלקות (Sturm); לפלוגות (Sturmbann) ולגדודים (Standarte). הגדודים אוחדו בסוף 1932 לשלוחות (Abschnitte) בפיקוד אזורי. מפקדי האזורים היו אחראים ישירות להימלר והוחלפו לעיתים קרובות, כדי למנוע צבירת כוח בשורות הס"ס, כפי שקרה בס"א.

שלא כיעדים המעורפלים אך מרחיקי הלכת של הס"א, היתה שאיפתו של הימלר, לאחר עלייתו של היטלר לשלטון, להשתלט על המשטרה הפוליטית (גסטפו) ולהקים מחנות ריכוז של הס"ס. הדגם הראשון מסוגו היה מחנה דכאו, שהוקם בראשית מרס 1933. הימלר הצליח לשמור על שליטה בלבדית בדכאו עקב היותו הן רייכספירר של הס"ס והן ראש המשטרה הפוליטית בבואריה, וכן הודות לניצול סוכני ס"ס וס"ד במסגרת הפיקדות המסורתיות. לאחר שמונה לראש הגסטפו בכל מדינות גרמניה (1934), פיתח הימלר אסטרטגיה משולבת של גיוס אנשי מפתח לס"ס כ'מנהיגי כבוד' (Ehrenfuhrer) וצירף שוטרים בדרגים נמוכים, וזכה בתמיכתו של היטלר בכל השלבים המכריעים.

באמצע 1934, לאחר הסיוע המכריע שנתן בחיסול הס"א ב-30 ביוני, השתלט הס"ס על כל המשטרה הפוליטית ומחנות הריכוז, ב-4 ביולי 1934 מונה מפקד דכאו תיאודור אייקה למפקח מחנות הריכוז ויחידות המשמר של הס"ס. המשטרה הפוליטית הממלכתית אוחדה לגוף אחד – גסטפו, וב-1936 התמזגה כליל עם הס"ס.

אותה עת איחד הימלר, בתפקידו כראש המשטרה הגרמנית, את כל תפקידי המשטרה שלהלכה היו שייכים למשרד הפנים של הרייך: משטרת הביטחון (סיפ"ו, Sicherheitspolizei) בפיקודו של היידריך חולקה לגסטפו בפיקודו של היידריך עצמו, ואחר כך בפיקודו של היינריך מילר כמנהל בפועל; משטרת הפלילים (קרי"פו), בפיקודו של ארתור נבה; משטרת הסדר (אורפ"ו) בפיקודו של קורט דלואגה מוזגה עם הס"ס כיחידה נפרדת של הארגון. סיפ"ו ואורפ"ו נשארו להלכה בשליטת משרד הפנים של הרייך, אלא שלמעשה לא היתה למשרד ההוא כל סמכות ממשית, זולת סמכותו של הימלר. היידריך הוסיף להיות ראש הס"ד – תפקיד ס"ס טהור – ועודד תחרות ביורוקרטית בין הגסטפו ובין הס"ד אגב הדגמת קנאות אידיאולוגית. הימלר החזיק את רשת מחנות הריכוז בנפרד, כשלוחה של הס"ס, בפיקודו של אייקה, ובה אומנו השומרים במסגרת רצחנית ופראית, שנקראה יחידות 'גולגלת המת'. יחידות הס"ס ההן היו בסיס היחידות הצבאיות של הס"ס, שלימים נקראו ופן-ס"ס, והן אומנו למשימות של מלחמת אזרחים, ובמרוצת הזמן הועברו כיחידות קרביות של הס"ס בפיקודו המבצעי של הצבא. הוקמו בתי ספר לאימון צוערי קצונה צעירים ולחינוכם ברוח נאצית. חלקם כבר היו חניכי תנועת הנוער הנאצית היטלריוגנד, כעילית הלוחמת וחסרת הרחמים החדשה של הגזע לקראת המלחמה הממששת ובאה למען 'מרחב המחיה' (לבנסראום). הוקמו יחידות מיוחדות של משטרת הס"ס (אינזצגרופן) ונועדו לאזורים שנמסרו לגרמניה או שהיא פלשה אליהם. הס"ס האזורי אורגן מחדש והועמד בפיקודם של 'מנהיגים בכירים של הס"ס והמשטרה' (Hoherer SS und Polizeifuehrer – HSSPF), שמפרוץ מלחמת העולם השנייה פעלו כנציגיו האישיים של הימלר בכל מחוז צבאי. ה'משרד הראשי לגזע ולהתיישבות' הורחב, במגמה לכפות 'גרמניזציה' של שטחים כבושים. מוסדות מיוחדים נוצרו בשיתוף פעולה עם משרדו האישי של הימלר וה'משרד הראשי לגזע ולהתיישבות', ובהם לבנסבורן ו'מורשת אבות'.

הניסויים הרפואיים הכפויים בבני 'גזעים נחותים' במחנות הריכוז היו קשורים במורשת אבות, בשיתוף פעולה עם הרופא הראשי של הס"ס ומערכת הפקידות שלו, שמילאו תפקיד חשוב מאוד גם במיבצע אותנטיה. הקמת בתי משפט מיוחדים של הס"ס ב-1939 מחוץ למסגרת הרגילה של בתי המשפט, נתנה עיגון חוקי להליכים של הס"ס בעקיפת החוק.

במלחמת העולם השנייה גדל הס"ס במאוד, וחלה הקצנה רצחנית בפעולותיו. אינזצגרופן נעו בעקבות הפולשים לפולין והן נצטוו בפקודת היידריך ב-21 בספטמבר 1939 להכין 'פתרון סופי לבעיית היהודים'. האינזצגרופן, וכן שלוחות מקומיות של הס"ס, היו פעילות

בריכוז היהודים בגטאות, בכפיית ענידת הטלאי הצהוב, בהקמת היודנרטים, בגרימת רעב רב ממדים ובהבאת היהודים לעבודת פרך בכפייה. השאלה אם בתחילתה, לפני שהוחלט לרצוח את כל יהודי אירופה, נועדה מדיניות זו להחזיק את היהודים בשליטתו של היטלר כבני ערובה, אגב השמדת חלק ניכר מתושבי הגטאות ברעב ובמחלות, או אם נדונו יעדים אחרים, נותרה בלי מענה בקרב היסטוריונים.

הארגון הפך להיות מורכב יותר מכיוון שבשטחים נרחבים התמוטטה שיטתו הפיאודלית-למחצה של הימלר והתפצלה לאחוזות פיאודליות בלא פיקוח, שבהן שלטו מפקדי שדה עצמאיים-למחצה, עריצים מקומיים של הגסטפו ורוצחים בקנה מידה גדול, שהתחרו במינהל הכיבוש האזרחי, אף שכולם יחד פעלו במסגרת המדיניות הכללית האנטי-יהודית. למשטר האכזרי והבלתי אנושי של הס"ס ניתן עידוד מגבוה. מפקדי סיפ"ו בשטחים הכבושים התחרו במשרדים הראשיים של הס"ס בהוצאת המדיניות הרשמית לפועל ובהקצנתה. יוזמה זו, שבמקרים מסויימים נבעה מדרגי הביניים של הס"ס או מדרגים גבוהים יותר, נקראת על ידי מספר היסטוריונים כדרך ה'פונקציונליסטית' שהובילה ל'פיתרון הסופי', שלא כמדיניות ה'מכוננת', שהיתה אמורה להיות מבוססת על החלטתו של היטלר.

ב-1939 אורגן מחדש המטה הכללי של הס"ס, עם הקמת ה'משרד הראשי לבטחון הרייך', ושוב ב-1942, כאשר חולק ה'משרד הראשי' ל-11 משרדים ראשיים. בעת המלחמה גדלה יחידת הוּפּוּן ס"ס ל 165,000, ובאפריל 1945 ל 800,000 איש, מאורגנים ב-40 דיוויזיות. היטלר ראה בהם את הערובה הצבאים שלו מפני מהומות ומרידות מבית ומחוץ. הימלר ראה בהם ביטחון לשליטת הס"ס בסדר הנאצי שלאחר המלחמה.

ב-1941 הוצא לפועל בידי האיינזצגרופן השלב הראשון של ה'פתרון הסופי', עם הפלישה לברית המועצות. האיינזצגרופן רצחו המונים באמצעות כיתות ירי, ואחרי כן במשאיות גז ניידות. אנשי האיינזצגרופן גוייסו מהגסטפו והס"ס ועברו אימונים מיוחדים את המיבצעים שלהם איפשר הסכם רשמי שסוכם באביב 1941 בין הס"ס, שאותו ייצג היידריך, ובין הפיקוד העליון של הורמכט. ההסכם נעשה בעת ההכנות האחרונות לפלישה לברית המועצות. הס"ס נעזר בפעולות הרצח ביחידות משטרה שונות, בכוחות הורמכט ובמשתפי פעולה מקומיים.

בשטחים הכבושים של מערב אירופה ודרום מזרחה אירגנו הס"ס, הס"ד, הגסטפו, המשטרה המקומית וקצינים מקומיים את רציחת המוני היהודים במחנות ההשמדה במזרח מ-1942 עד 1944. עובד מינוח מיוחד ('הסדר השפה'), כדי להוליך שולל את הקורבנות. פותחו תכסיסי הונאת הקורבנות כדי שסיכמו להסגיר עצמם ל'ישוב מחדש' או לגירוש, כדי ליטול מהם כול אנושיות, להשתמש במנהיגיהם כבני ערובה, ולכפות עליהם להשתתף

בסלקציות, את תהליך הרצח בגזים במחנות ההשמדה וכן תהליך בנייתם וניהולם, אירגון קציני ס"ס, והם גם פיקחו על התהליכים. את רובם אימן אייקה בדכאו. ה'משרד הראשי למשק ולמנהל של הס"ס, היה אמור לנצל את מחנות הריכוז כמקור לעובדי פרך, שנועדו גם לשרת את מפעלי הס"ס בפיקודו של אוסולד פול. ואולם, היות ובידי פול הופקד בעת ובעונה אחת גם התפקיד להשמיד את היהודים בשיטת בית חרושת במחנות ההשמדה, היה תפקידו, וכן מדיניות הס"ס, מלאי ניגודים וסתירות. למרות זאת השתמשו בנהלים מיוחדים במחנות כדי לבחור יהודים לרציחה מיידית או לעבודת פרך, שבדרך כלל גרמה גם היא מוות.

ב-1943 הרחיב הימלר את כוחו בהקימו מפעל כלכלי אוטונומי של הס"ס הקרוי אוסטיאנדוסטרי (אוסטי). אוסטי ניצל את עובדי הפרך היהודים. נוכח המחסור במשאבים ומבצעי ההרג הבלתי פוסקים, שהתחרו באוסטי על היהודים ודילדלו את שורות עובדי הכפייה, נכשלה התוכנית וכעבור שנה נטשה.

כאשר היתה מפלגת הסופית של גרמניה הנאצית לבלתי נמנעת, ציווה הימלר להפסיק את ה'פתרון הסופי', כנראה בתקווה להשתמש בשרידי היהודים באירופה כקלפים במשא ומתן עם המערב נגד הסובייטים. הס"ס הצעיד את שרידי המחנות המפונים שמחוץ לרייך לגרמניה בצעדות חסרות מטרה ויעד. רבים מצאו מותם בצעדות המוות הללו, או נרצחו בידי שומרי הס"ס, עד שהללו נסו על נפשם עם התקרב צבאות בעלות הברית. בהצהרת היסוד של בית הדין הצבאי הבין-לאומי בנירנברג, נחשב הס"ס לארגון פלילי. פירוש הדבר היה שחברי הגסטפו, הס"ד, הס"ס הכללי, הופן ס"ס, 'יחידת גולגולת המת' של הס"ס והמשרד הראשי למשק ולמינהל, היו אמורים להיחשב לפושעי מלחמה שהיו מעורבים ב'... רדיפות והשמדה של יהודים, במעשי אכזריות ורצח במחנות ריכוז, בפעולות חריגות במינהל השטחים הכבושים, בניהול תוכנית עבודת הפרך, ובהתעללות ורצח שבויי מלחמה' (Nazi Conspiracy And Aggression, Opinion And Judgement, Washington) (1947, 101-102).

עד הרגע האחרון, הוסיף הס"ס להיות עמוד התווך של המשטר הנאצי. הס"ס ערב מאות אלפי גרמנים בפשעיו: שוטרי גסטפו, שוטרים במדים שפעלו כרוצחים, בכיתות ירי, או שסייעו בגירושים; חברות פרטיות שסיפקו ציוד למחנות ההשמדה והשתמשו בעובדי פרך של הס"ס; יחידות הורמכט, שיצרו את המסגרת הצבאית לכיבוש ולשליטה כדי לאפשר את פעולות הרצח של הס"ס, והן עצמן השתתפו באותן פעולות רצח. הס"ס היה אז, וגם אחרי המלחמה, תירוץ טוב לאוכלוסייה הכללית, שיכלה לתלות בו את קולר האשמה ולפורקו מצווארי עצמה.

